

Betekenisvolle participatie

Maria Jansen

In 2013 introduceerde Koning Willem-Alexander het begrip 'participatiesamenleving'. De klassieke verzorgingsstaat verandert langzaam maar zeker in een participatiesamenleving. "Van iedereen die dat kan, wordt gevraagd verantwoordelijkheid te nemen voor zijn of haar eigen leven en omgeving. Wanneer mensen zelf vorm geven aan hun toekomst, voegen zij niet alleen waarde toe aan hun eigen leven, maar ook aan de samenleving als geheel. Zo blijven Nederlanders samen bouwen aan een sterk land van zelfbewuste mensen. Een land met een compacte en krachtige overheid, die ruimte geeft en kansen biedt waar het kan en beschermt als dat nodig is, zodat niemand tussen wal en schip raakt", aldus de Koning. De vraag is hoe de samenleving met deze goedbedoelde en wellicht ook noodzakelijke transformatiegedachte van de Koning is omgegaan?

In dit Spectrum passeren enkele voorbeelden de revue. Allereerst schetsen Jolanda Keijsers, Erik Ruland en ondergetekende het concept van de 'purpose economy'. Een economie die niet uitsluitend gedirigeerd wordt vanuit financiële motieven met de euro als blinkende toegevoegde waarde, maar een economie die waarde toevoegt aan het geluk van mens en maatschappij omdat mensen zinvol kunnen participeren. Hoe de publieke gezondheid hier inhoud aan kan geven, wordt met enkele voorbeelden duidelijk gemaakt. Daarna gaat Fred Zijlstra in op de inclusieve arbeidsorganisatie. Een arbeidsorganisatie die mensen includeert en uitnodigt om zinvol te participeren ondanks hun beperking. Dat vraagt om herontwerp van 'gangbare

arbeid'. Mensen met een beperking zijn vaak niet in staat om gangbare arbeid uit te voeren. Met een hertontwerp van werkprocessen is participatie wel mogelijk, ook voor de minder kansrijken in onze samenleving. Vervolgens legt Daniëlle Feron-Roebroek het concept van de zorgboerderijen uit. Daar werken mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Zij zijn daar op een zinvolle manier bezig. Zij voegen waarde toe aan de samenleving, zowel in termen van geld en duurzame (agrarische) productie als in termen van menselijk geluk. De ervaringen van een tweetal Limbursse zorgboerderijen willen we graag met u delen. De laatste vijf jaar is de Coöperatie van Limbursse Zorgboeren uitgegroeid tot een netwerk van 60 zorgboerderijen. Elders in het land doet zich een soortgelijke ontwikkeling voor.

Tot slot gaan Claudia Maria Greijn en Joost van der Gulden in op de balans tussen arbeidsparticipatie en privéleven, met ruimte om te zorgen voor elkaar. Door te zorgen voor elkaar voegen mensen waarde toe aan de samenleving. Zorgen voor je gezin, je partner, je ouders, je burens en deelnemen aan vrijwilligerswerk en het verenigingsleven maakt de samenleving leefbaar. Het verbindt ons, het geeft 'kleefkracht'. Arbeidsparticipatie moet er dus niet toe leiden dat we geen tijd meer kunnen vrijmaken voor die noodzakelijke kleefkracht. Jonge bedrijfs- en verzekeringsartsen motiveren waarom ze die balans belangrijk vinden. Om in de woorden van de Koning te blijven: zo geven tal van mensen vorm aan de participatiesamenleving.

Het rendement van geluk

Jolanda Keijsers,¹ Maria Jansen,² Erik Ruland³

Plaatste je twintig jaar geleden een zonnepaneel op je dak of deelde je de auto met de burens, dan behoorde je al snel tot de uitzonderingen in de samenleving, die elke vorm van financieel gewin de rug leek toe te keren. Dat maatschappelijke betrokkenheid en rendement hand in hand kunnen gaan, is een idee dat pas de laatste jaren echt vorm heeft gekregen. Tegenwoordig kopen we slavenvrije chocola van Tony's Chocolonely, doen we onze boodschappen met een Greenwheels-auto en financieren we initiatieven als Ocean Cleanup van ondernemer en uit-

vinder Bojan Slat via crowdfunding. Er is een nieuwe visie ontstaan op de begrippen 'winst' en 'rendement'.

PURPOSE ECONOMY

Het idee dat bedrijfssuccessen niet louter af te meten zijn aan de cijfers onder de streep in jaarverslagen, maar plaats maakt voor de mate van toevoeging van maatschappelijke waarde, wordt ook wel purpose economy (betekenis-economie) genoemd. Winst wordt niet langer alleen in financiële termen uitgedrukt, maar in de betekenis die een publieke of private organisatie heeft voor de maatschappij. In de nasleep van de financiële crisis heeft dit nieuwe gedachtengoed extra kunnen floren. Voor de huidige samenleving bestaat er meer dan geld, status en macht en de nieuwe lichtung jongeren die de ondernemersmarkt betreedt, lijkt niets liever te willen dan met start

¹ TNO Gezond Leven, Leiden

² Academische Werkplaats Publieke Gezondheid - GGD Zuid Limburg / Universiteit Maastricht, Maastricht

³ NSPOH, Utrecht

ups bij te dragen aan maatschappelijk nut, geluk en welzijn. Dat het een misvatting is te denken dat dit streven ten koste zou gaan van economisch rendement, bewijzen niet alleen organisaties als Tony's Chocolonely, waarvan de omzet ieder jaar weer toeneemt, en duurzame banken als Triodos en ASN, die het aantal klanten nog altijd zien stijgen, maar bijvoorbeeld ook het inmiddels wereldwijde succes van het door pionier en nobel-laureaat Muhammad Yunus in de jaren zeventig uitgewerkte sociale financieringssysteem door middel van microkredieten, waardoor ondernemers in ontwikkelingslanden een kans krijgen.^{1,2}

De maakbaarheid van geluk

Maar wat als we de betekenisfilosofie verplaatsen naar de sector publieke gezondheid? Wat zijn dan de innovaties die passen bij de gedachte van deze zogenoemde purpose economy? Met andere woorden: hoe kan de publieke gezondheid concreet bijdragen aan geluk van mens en maatschappij?

Een aanpak gericht op geluk kwam zo'n tien jaar geleden voorbij ten tijde van het programma Gezond Leven van ZonMw. Er werd toen fel geageerd tegen de gedachte dat geluk maakbaar zou zijn. Toch stelt hoogleraar Ap Dijksterhuis in een recent interview over geluk in Volkskrant Magazine dat 50% van ons geluk wordt bepaald door gedrag, 40% door ons genetisch materiaal en 10% door omstandigheden. Hij concludeert dat gelukkig zijn iets is dat je zelf in belangrijke mate in de hand hebt en te leren valt.³ Met dit maakbaarheidsidee in het achterhoofd, zou het de taak van de publieke gezondheidszorg kunnen zijn om te werken aan inclusie en om kansen te creëren voor kwetsbare groepen, zodat ook zij levensgeluk kunnen ervaren. Naar een inclusieve samenleving dus in plaats van een samenleving die mensen met een beperking, in welke zin dan ook, uitsluit. Maar op welke manier maken we deze stappen concreet?

GELUK BINNEN DE PUBLIEKE GEZONDHEID

Onderstaand enkele overpeinzingen over hoe de overheid en organisaties in de publieke gezondheid hun koers kunnen verleggen naar een inclusieve samenleving met aandacht voor menselijke én maatschappelijke vooruitgang en geluk.

- 1 De gezondheidsaanpak vanuit de overheid op BRAVVO thema's (meer Bewegen, niet Roken, minder Alcohol, gezonde Voeding, veilig Vrijen en voldoende Ontspanning) zou plaats moeten maken voor een aanpak waarin als vertrekpunt een probleem geldt dat door de betrokkenen zelf ook als een probleem wordt gezien. Zoals bijvoorbeeld slechte behuizing, schulden of werkloosheid. Dit ook vanuit de aanname dat als er sprake is van goede huisvesting, geen schulden en zinvolle arbeidsparticipatie mensen veel eerder geneigd zullen zijn tot een gezonde leefstijl. Juist daar kan een organisatie op mens- en maatschappij niveau betekenis geven en waarde toevoegen.
- 2 Sturing op bruto nationaal geluk in plaats van op bruto nationaal product biedt een basis om samenwerking binnen de publieke gezondheid te richten op waarde-creatie in plaats

van euro-creatie. Jaarrapportages van betrokken organisaties maken niet alleen het financiële resultaat inzichtelijk, maar laten ook zien wat de maatschappelijke winst is. Door bijvoorbeeld investeringen in het onderwijs en re-integratie dragen zij op termijn bij aan een vitale, talentvolle bevolking die betekenisvol kan deelnemen aan de samenleving.

- 3 Geluk is niet volledig maar wel voor een aanzienlijk deel maakbaar. Uit de jaren voorafgaand aan de crisis weten we dat welvaart ons niet zonder meer gelukkiger maakt; vanaf een bepaald middenklasse niveau blijkt: Richer, but not happier. Geluk heeft te maken met betekenisgeving. Dit sluit goed aan bij het concept van positieve gezondheid. Veel organisaties in de publieke gezondheid sturen al op "the ability to adapt". Steeds geldt daarbij de vraag: "Wat heeft u nodig om betekenisvol te kunnen leven?". Als dat werk of zinvolle dagbesteding is, ligt er de uitdaging aan partijen om hierin te voorzien. Dan liggen er kansen voor de betekenis-economie in buurt of gemeente. Dus geen productie-economie voor financieel gewin maar ook voor vooruitgang en betekenisgeving voor mensen die in hun buurt maatschappelijk nuttige dingen gaan doen (van mantelzorg tot sport-begeleider, meubelmaker, buurtkok, schoolhulp, huiswerk-begeleider of betaald gezelschap voor alleenstaande dementerenden). Kortom, van 'profit towards progress'.
- 4 Maatschappelijk verantwoord ondernemen is het credo en daar zijn al veel organisaties en bedrijven goed mee bezig. Hopelijk is het over pakweg vijf jaar niet meer denkbaar dat een bedrijf onverantwoord maatschappelijk onderneemt. De meerwaarde van de betekenis-economie is het streven naar maatschappelijk verbeterend ondernemen. Dat betekent niet alleen dat je geen schade meer berokkend in termen van duurzaamheid, maar een positieve bijdrage levert aan mens, maatschappij en planeet, en in the end ook nog wat centen over weet te houden (of niet, als je een Yunus volgeling wilt zijn.)

Kortom, er liggen kansen voor organisaties om waarde en betekenis toe te voegen aan mens en maatschappij! Hiermee dienen we ook het belang van de publieke gezondheid. Die toegevoegde waarde kunnen we bereiken door compassie en empathie; jezelf als professional verplaatsen in het échte probleem van de ander en door samen te werken aan wat voor hen belangrijk is vanuit een wederzijds vertrouwen. Op deze manier halen we rendement uit geluk.

LITERATUUR

1. VPRO Tegenlicht. Rendement van geluk. 3 april 2016.
2. Volkskrant. Yunus Business Centres. Volkskrant 12 april 2016.
3. Volkskrant. 'Geluk is iets anders dan genot'. Volkskrant. 24 december 2015.

CORRESPONDENTIEADRES

Jolanda Keijsers, TNO Gezond Leven, Leiden, e-mail: jolanda.keijsers@tno.nl